

לימוד יומי באמונה

מבוא למשנת הראי"ה חלק ב'

סיון-תמוז שנה רביעית

יוצא לאור על ידי עמותת בשביל הנשמה
ללמוד-להעמיק-להתחבר
בשיתוף:

יוצא לאור על ידי עמותת 'בשביל הנשמה'

תלמידי ישיבת מרכז הרב

מערכת: דוד גלילי, משה שטרנברג.

כתיבה: הרבנים - אוריאל אבינר, חננאל איתן, אריאל אליהו, דודי גרינפלד, עומר דוידוביץ', צבי וייסינגר, בנימין טאובנבלט, איתי טוכפלד, דוד יעקובוביץ', אלחנן כהן, ליאור לביא, ש"י לוי, יהונתן לנגה, לירן עוקשי, אפרים צימרמן, אבישי קולין, שלמה קורץ, ישראל קושלנד, נתנאל רוזן, יאיר רוזנבלום, שאול שקד.

ביקורת: הרב ירון גרופמן, הרב יהודה וינגוט, הרב אבינועם זומר, הרב מיכאל לוצקי.
עורך ראשי: עזריאל שפנגנטל.

סדר ועימוד: עמירם יוסף קדוש 054-8408676, 055-6684412.

עיצוב כריכה: צוריאל גביזון 052-4435256. יסכה אהרוני 058-7797065.

עריכת לשון: אלישבע טויק 050-6741966.

ניקוד: מאיר שמחה שפירא, ישי רקנטי, ישראל אליצור. **הגהת ניקוד:** הרב קלמן כץ.

מהדורות: המקורות בחוברת זו מפנים (מלבד המהדורות הנפוצות) אל: אוצרות הראיה - בהוצאת "אוצרות חיים" מהדורה חדשה ומורחבת, ראשון לציון, אלול התשס"ב. הסכמות הראי"ה - בהוצאת המכון ע"ש הרצי"ה קוק זצ"ל, ירושלים תשמ"ח.

תודה לרב יצחק שילת והרב אלישע אבינר על הליווי והייעוץ.

תודה **למסייעים במלאכת הקודש:** אסא אלדר, אברהם אלקבץ, אריה אנקרי, ירון ארשדי, אריה בורשטיין, אלישע ברוכיאן, הלל גילקרוב, אחיטוב דרוט, יונתן כהן, יוחנן לובין, ישראל מאיר, אוהד מהפרי, אלעד מדמון, דוד מלכיאל, נחשון נויברגר, שירה נויברגר, יוסף סגל, חגי סויסה, שלמה סילוק, עוז פולמן, אריאל פישר, מאור צוברי, רבקה קרנץ, ניר שאול, ידידיה שנדורפי, מרדכי שנדורפי, ולכל השותפים במלאכה.

תודתנו ל"קרן ברונר" על הסיוע בהוצאת חוברת זו.

החוברת יוצאת בשיתוף פעולה עם הוצאת 'עטרת' ואתרי האינטרנט 'ישיבה' ו'מכון מאיר'.

הלימוד מוקדש לעילוי נשמת ההרוגים בפיגוע במרכז הרב.

© כל הזכויות שמורות ל: 'בשביל הנשמה' (ע.ר.). מותר להעתיק ולצלם לצרכי לימוד פרטי בלבד.

לעילוי נשמת

רב קהילה ומחנך

דואג לצרכי הפרט והציבור

אוהב ארץ ישראל

זוכה לעלות אליה בסוף ימיו

הרב **משה צבי ב"ר דוב בער ז"ל**

נלב"ע י"ב בחשוון תשמ"ח

ת.ג.צ.ב.ה.

מבוא למשנת הראי"ה - חלק ב'

"מי שיש לו נשמה כללית צריך לעסוק בדור שלנו

במבואים, בבירור מפתחות לכל עניין נשגב..."

(אורות הקודש ג, ראש דבר)

דמותו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, רואה האורות הגדול, הייתה ועודנה מהדמויות המשפיעות ביותר שקמו לעם היהודי במאות השנים האחרונות. מי שהתגלה משחר ילדותו בקדושה ובגאונות תורנית, היה מגדולי ישראל שזכו להיות מוכתרים בשני כתרים - כתר ההלכה והפסיקה, וכתר האמונה, ההגות והאגדה. שני כתרים אלה, שבשניהם הצטיין באופן מפליא, שימשו אותו בשליחותו כמנהיג לדור הצמא לתחייה לאומית-רוחנית.

***

ההתעניינות במשנתו של הרב קוק מתרחבת, והעיסוק בה מתגבר ומקיף קהלים רחבים. רבים הם המבקשים כיום להתבשר מאורותיו של הכהן הגדול, מורה דורות התחייה.

אלא שקשיים לא מעטים עומדים בפני הרוצים לעיין בדבריו. לכן שינינו מעט מדרכנו בתכנית 'לימוד יומי באמונה', של לימוד ספרים כסדרם, והבאנו בפניכם מבוא קצר ובסיסי לכתבי הרב. המבוא כולל סוגיות יסוד במשנתו של הרב, מבאר את דבריו בשפה השווה לכל נפש, ומהווה שער ראשוני שבו אפשר להיפגש עם דבריו ולעמוד על נקודת החידוש שבהם.

כתבי הרב קוק עוסקים במגוון רחב ביותר של נושאים: לימוד תורה ותפילה, שבת ומועד, הלכה ומצוות, מוסר, הגות וקבלה. מלבד זאת, הרב קוק, ששימש שנים רבות ברבנות, הותיר תשובות רבות בהלכה, וכמו כן הדרכות לאומיות, קהילתיות ואישיות באגרותיו הרבות. מתוך האוצר הגדול הזה היה עלינו לברור נושאים מסוימים, ובתוכם פסקאות נבחרות, שישמשו כעין שער שדרכו אפשר יהיה להיפגש ביסודות משנתו.

את משימת ליקוט הפסקאות ומיקוד הנושאים המרכזיים ביצענו בסיוע הרב אלישע אבינר שליט"א, ועל כך אנו מודים לו מאוד.

***

משיבים את האמונה אל הלב

כולנו מצטרפים ללימוד יומי באמונה

כדי להקיף

מסע שורשים מעמיק בספרי היסוד של גדולי הדורות

כדי לדעת

לימוד קבוע, שיטתי ומגוון שבסופו תדע את עיקרי האמונה של עם ישראל

כדי להתחבר

לבורא עולם

מה המטרה? להקיף ספרי ראשונים ואחרונים העוסקים בנושאי אמונה, ולבנות בתוכנו עולם אמוני עשיר ומסודר.

מתי מסיימים? המחזור הראשון יימשך עד לסוף שנת תשע"ז.

כמה זמן לומדים? מספר דקות מדי יום.

איך לומדים? < מהבסיס: חומרי הלימוד יופצו בחוברות ובמייל.

< להבין: ביאורים להרחבה ולהעמקה.

< יחד: שיעורי אמונה בפריסה ארצית.

תוכנית השנה הרביעית

אגרות הרמב"ם

אמונות ודעות

גבורות השם למהר"ל

הרב קוק

מבוא לתורת החסידות

לצפייה בלימוד באינטרנט או לקבלת הלימוד במייל
היכנסו עכשיו לאתר ישיבה או מכון מאיר:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

לאחר שבחלק הראשון עסקנו בנושאים יותר כלליים במשנתו, בחרנו בחלק זה בנושאים הנוגעים גם בעולמו של היחיד והפרט:

לימוד אמונה - מהות האמונה, חשיבותה, וכיצד אפשר ללמוד אמונה.....עמ' 7

מצוות - תפקיד המצוות בעבודת ה'.....עמ' 35

תפילה - משמעות התפילה, חשיבותה, והדרכים להעמיק את עבודת התפילה.....עמ' 49

שמחה ועצבות - חשיבות השמחה בעבודת ה', מקורה, והיחס בינה לבין העצבות.....עמ' 65

טעמי מצוות - על טעמי המצוות, ועל ערך העיסוק בהם.....עמ' 73

אהבת ישראל - היחס לחוטאים, והדרכים להעמיק את אהבת ישראל בשכל וברגש.....עמ' 83

חינוך - תפקיד החינוך מגיל הילדות ועד לבגרות, מהותו והשפעתו על האדם.....עמ' 91

הקדמה

אחד הנושאים המרכזיים שבהם עסק הרב קוק רבות הוא לימוד אמונה. לימוד אמונה כולל בתוכו את כל תחומי התורה שאינם עוסקים בהלכות מעשיות, אלא מנווטים את עולם האמונות והדעות ואת חוויית עבודת ה'. ישנה טעות נפוצה הסוברת שאת לימוד האמונה צריך ללמוד אדם שאינו מאמין בקב"ה או בתורה מן השמים - ואם הוא יודע את אמיתות יסוד אלו, אינו צריך להמשיך ללמוד אמונה, אלא רק לעסוק בחלקים ההלכתיים והמעשיים של התורה, בש"ס ובפוסקים. אך זו טעות קשה. בלימוד אמונה אין אנו רוצים רק להקיף ידיעות אמוניות, אלא גם להגיע למציאות שבה אנו חיים חיי אמונה. לחיות אמונה זה להיות מחובר לקב"ה, ולתת ביטוי לכל הכוחות והשאיפות הקיימים בתוכנו. לימוד אמונה בונה עושר תודעתי של עבודת ה', ונותן מענה אמוני אמתי לתביעות האידיאליסטיות של האדם. הוא מגלה איך התורה באמת מתקנת עולם במלכות שדי, ואיך קיום המצוות של האדם הוא תהליך מתמיד של התקרבות לדי' ושל עומק בלתי פוסקים. הוא מכוון את הצמיחה הרגשית של האדם ואת עריגתו לאלוהיו. תביעה זו מתגברת במיוחד על רקע שתי תופעות שהתרחשו במאות השנים האחרונות: הכפירה והחילוניות הנוראיות שפשו בעם ישראל מחד, וחזרת עם ישראל לארצו, מאידך. שתי תופעות אלו תובעות מלומדי התורה לגלות איך התורה מחוברת לחיים, ואיך היא נותנת להם משמעות ותוכן. לימוד הפרטים ההלכתיים הקטנים לבדו אינו מספיק כדי לתת מענה לנפש הצמאה לאידיאלים נישאים, אלא אם נחשוף את החזון הגדול של התורה ונראה איך הוא מתגשם דווקא באמצעות פרטים אלו. דבר זה יכול להתרחש רק על ידי לימוד אמונה מעמיק ויסודי. על תביעה זו מדבר האמאר שלפנינו.

ביאורים

'מעט צרי' הנו מאמר שהרב קוק כתב במהלך השנתיים הראשונות שלו בארץ ישראל. מטרת מאמר זה היא לקרוא לכל לומדי התורה ללמוד ספרי פנימיות התורה והאמונה באופן מעמיק ויסודי, וזאת דווקא בארץ ישראל.

יש הבדל בין תלמידי החכמים שבארץ ישראל לבין תלמידי החכמים שבחו"ל. תלמידי החכמים שבחו"ל נקראים 'חובלים', שמקשים זה לזה, ומנסים להראות עד כמה דעת האחד צודקת ואילו האחר טועה. לעומת זאת, תלמידי חכמים שבארץ ישראל מנעימים זה לזה בהלכה. הם 'מעיינין יחד, ומתקן זה את דברי זה, והשמועה יוצאה לאור' (רש"י). הוויכוח ביניהם יוצר דבר חדש. בעלי הדעות השונות לא באים לבטל אחד את דברי האחר, אלא להוליד מהן אמת חדשה וגדולה יותר.

תופעה זו קיימת גם בעולם המעשי והפיסיקלי. הייתה טעות נפוצה בעבר: אנשים סברו ששני כוחות ששונים זה מזה לא יכולים ליצור דבר חיובי כאשר הם נפגשים. תפיסת עולם זו השאירה את עולם התעשייה פרימיטיבי ומיושן. השתמשו בכל כוח בפני עצמו ולא חיברו ביניהם. רק כאשר גילו שדווקא חיבור של כוחות מנוגדים יוצר עצמה חזקה יותר, התקדם העולם. נעשו הרכבות מרובות בין הכוחות השונים, ונעשה ניצול של היתרונות של כל אחד מהם - וכך השתכלל העולם ונוצרו חומרים חדשים. הדוגמה המובהקת לכך היא תחום החשמל - דווקא קישור שני הקטבים המנוגדים למעגל אחד יוצר זרימה חשמלית. תופעה זו היא אחד הבסיסים שעליו נשענת כל ההתקדמות הטכנולוגית במאות השנים האחרונות.

דבר זה נכון גם בעולם הרוחני. חיבור של שתי תפיסות עולם מנוגדות יכול להוביל להבנה עמוקה ושלמה יותר של המציאות. הרעיון הזה עמוק יותר וקשה יותר ליישום, מכיוון שתפיסת עולם זהו דבר מופשט שקשה להגדירו באופן מדויק, ואף קשה לעשות את החיבור בין שתי תפיסות העולם. אך היהדות תמיד סברה שיש מקום לכל אחת מהדעות, ושהן יכולות וצריכות להשלים זו את זו.

הצלחת ישראל בן אליהו חיים הי"ו

למוד אמונה

"לאחד קראתי נעים, אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה".
(סנהדרין כד.)

מפגש כוחות
מתנגדים

ימים רבים עברו על החכמה המכנית, והחק המלא שגיאה, "ששני כחות המתנגדים זה את זה הם מולידים שלילה" בהפגשם, היה לקו להתעשיה, שהיה לה פעל-ברזל על צנארה. אבל באו הנסיונות, והתרחבה ההכרה, עד שצעדה בגאון ההחלטה כי לא שלילה יולידו שני כחות המתנגדים בהפגשם, כי-אם "כח חיובי מחדש", שגם הוא יהיה לכח פועל להנות בו בני אדם כשידעו איך להשתמש בו.

אחדות
המחשבות

הכחות הרוחניים, המדות והמושבות, הם יותר רחוקים מלב בני האדם, ויותר מטשטשים בציון מן הכחות המעשיים. הרבה צריכה עוד המחשבה האנושית לעמל עד שתפיר את ערךם של כחות המחשבה ואפני שמושם, באותה המדה שיהיה על כל פנים נכונה להפיר את הכחות המעשיים שבעולמה. על-כן אף על פי שפבר הגיעה הידיעה הפללית עד אותה המדה של ההבנה, שרק ברכה מצויה היא בכחות המעשיים כשהם נפגשים בנגודם, עוד לא התנשאה עד כה להבין גם-כן את אוצר הברכה המוכן מהתנגשות הכחות המחשביים כשהם נפגשים זה בזה במצב הנגוד, - איך שהם, ודוקא הם, לא שלילה, כי-אם חיוב וכן חדש ונאזר בעז הם מולידים, אורח הגון שראוי לקבל פניו באורה וצהלה, בברכת שלום ואהבה. חק התולדה החיובית של פגישת הכחות המתנגדים השלים את הכרת אחדות הכחות שבמציאות המעשית, הפועלת בחמרים. ונושאי דגל האחדות העליונה, המאירה את כל מחשפי העולם עדי-עד, חכמי ישראל אבות-התעודה אמרו לנו זה כבר: "הללו מטמאים והללו מטהרים, הללו אוסרים והללו מתירין, ... אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא" (תגינה ג). "ואלו ואלו דברי אלהים חיים" (עריבין ג). זהו החותם הגדול של אחדות המחשבה, שמתמם את החיזונות המתנגדים בהפגשם על פני אפק המחשבה והרוח, שמפיר איך שהם מביאים ברכה לעולם. אין לנו רטיה יותר גדולה להמחלה של התפוצצות הכחות, וביותר הכחות הרוחניים של כנסת ישראל, כהחק הנשגב הזה, החובק בזרע-עז עולמי עד. אמנם המקום המבצר, שבו צריה שיתגלה החיזון האמתי הזה אצלנו, הוא מיחד להמחשבה הישראלית, לעמות מה שהמעשה עומד על צביון אחד ומקבל בתוכו את כל הגונים באספקלריא שלו.

(אדר הנקד, מעט צרי)

לאחד קראתי נעים - הנביא זכריה מנבא על שני מקלות (מנהיגים), אחד מהם נקרא 'נעים'. **המכנית** - המעשית, החכמה שבעולם המעשה הטכני. **שגיאה** - טעות. **שלילה** - חיסרון, הרס. **לקו** - עיקרון מקובל. **פעל-ברזל** - דבר מכביד, מעכב גדול להתפתחות התעשייה. **הנסיונות** - ניסויים שגילו הבנה חדשה. **בגאון** - בברור. **באותה המדה** - לפחות באותו שיעור. **התנשאה** - התרוממה, התקדמה. **אבות-התעודה** - מוסרי התורה. **שמתמם** - משלים. **אפק** - מרחב. **רטיה** - תחבושת, תרופה. **התפוצצות הכחות** - ריבוי השיטות, והניגודים שביניהן. **צביון** - צורה. **באספקלריא** - במבט.

ביאורים

תפיסת העולם הרווחת בקרב הציבור היא שיש דעות שונות ומנוגדות בתוך האומה, ואין יכולת לגשר ביניהן. יש ימנים ויש שמאלנים, יש לאומיים ויש אוניברסליים. אין מקום ב'מרחב תפיסות העולם' שבו הם יכולים לדור יחד. תפיסת העולם של כל אחת מהדעות סוברת שרק מה שהיא חושבת הוא הנכון והאמתי, ואילו הדעה השנייה היא דעה שקרית ומסולפת. מכך נגרמת 'התפוצצות הכוחות', מאבק נוקב בין כל הדעות, שבו כל אחת מנסה להשליט את עצמה על חברתה. אך יש בגישה זו חולשה גדולה. תפיסת עולם כזו מצומצמת וחלשה. מי שחושב שכל מה שלא מתאים למה שהמוח שלו חושב - טועה, גורם לתוהו ובוהו בעולם, והוא בהכרח צר אופקים ומצומצם. ישנן בעולם דעות עמוקות ותפיסות עולם רחבות, שאין האדם הפרטי יכול לעמוד עליהן ולהבין את חשיבותן ואת אמיתתן.

לכן צריך לקחת את כל עולם האמונות והדעות, את המנועד הרחב ביותר של תפיסות העולם בעם ישראל, לברר את נקודת האמת שבכל אחת מהתפיסות - ולגרום להתנגשות ביניהן, התנגשות שתביא לפירון ולשלמות. תפיסת עולם צרה אינה מתאימה לאופי של עם ישראל, החפץ בשלמות, שכל תפיסת עולם מצומצמת גורמת לו למחנק רוחני ולחוסר מיצוי יכולותיו וכישרונותיו. זוהי תכונה שמייחדת את עם ישראל משאר האומות. כל הגויים יכולים להאמין באידיאל מסוים ולנסות להגשימו במציאות. יש להם אל, כוח מסוים, שאתו הם צריכים לעבוד ולגלות. אך עם ישראל עובד את אלוהי האלוהים, את מקור כל הכוחות, ולכן הוא רוצה נגיעה בכל תפיסות העולם וחפץ בחיים שלמים ועשירים. כאשר תפיסות העולם הצרות משתלטות על השיח הציבורי, עם ישראל כולו מפסיד, ובעיקר בני הנעורים, שאינם יודעים על העושר האמוני ועל תפיסת העולם הרחבה והעמוקה של עם ישראל. זו הסיבה שהם הולכים לחפש מענה במקורות זרים ומנוכרים.

הרחבות

• הירידה של בני הנעורים - מעידה על גדלות נפשית

דעות הקלושות הבאות מקצור הראות וקטנות אמונה של עז האחדות האלהית... ומאבדות ביחוד מבני הנעורים. בדורו של הרב קוק הייתה התרחקות ממסורת ישראל, בעיקר בקרב בני הנעורים. במאמר הדור מנתח הרב קוק את הסיבה לכך, וכותב שהדבר לא נובע משפלות הדור, אלא אדרבה - מגדלות נפשית. נפשם של בני הנעורים גדולה, ולכן הם רוצים להיפגש עם עמקות וגדלות רוחנית בתורה, עם ערכי מוסר גדולים, עם תורה שמחיה את עם ישראל לתחייה לאומית. אולם בגלל מיעוט העיסוק בעמקות בנושאים אלה בקרב תלמידי החכמים, לא מצא הדור הצעיר את מבוקשו: "חלק גדול מהדור הצעיר איננו חש כל כבוד לכל מה שהורגל (מסורת ישראל), לא מפני שאופלה נפשו... כי אם מפני שעלה עד המקום, שלפי אותו הצביון שהורגל בו עד כה שיביט על ידו על החק והמשפט, על המסורת והאמונה בכלל, על כל טהור וקדוש, על כל אמת גדולה נצחית ואלהית אשר במושגים, מפני מיעוט העבודה בתלמודם של יסודי הרגש והדעת שבמרחב התורה... עד שנדמה לו שהכל הוא שפל הרבה מערכו... הוא נתגדל ועלה בפעם אחת, הצרות מרקוהו... ולא יוכל לעמוד בשפל. כנפים עשה לו רוחו ובמרומים ימריא, ושם לא נתנו לו עדיין את חפצו". הצרות התכופות שהיו בעם ישראל גרמו לבני הנוער להתבגר ולתור אחר משמעות ואידיאלים לאומיים, אולם הם לא מצאו את מבוקשם בתורה מהסיבה שהזכרנו לעיל. הדבר גרם לכך שהדור הצעיר "פנה לו אל הזלזול והשליה" ביחס למסורת ישראל, כי היא נתפסה אצלם כדת עתיקה ולא רלוונטית.

התיקון לבעיה זו, על פי הרב, הוא שתלמידי החכמים ילמדו ויתבנו ספרים על פנימיות התורה, על מוסר התורה ועל רעיונות אמוניים, שיהיו תורת חיים עבור הלומדים: "אנחנו צריכים ללמד תורת חיים ממקור החיים, דרכי מוסר מלאי אורה וצהלה, דברי חן ושכל טוב" [אדר היקר, עקבי הצאן, מאמר הדור].

להצלחתם, רפואתם, זיווגם וזרע של קיימא של תושבי נוף איילון בתוך עמך בית ישראל

התפוצצות הכחות של המחשבה, מביאה גם-כן לאפיסת המחשבה וחלשתה; כי מה יוכל לחשב מי שסוּבַר שפֵל מה שהיא חוץ לחלל-הגלגלת שֵלו איננו כִי-אם תהו-וְבוהוֹ אָרֶךְ, וְהעוֹלָם וְהחַיִּים אֵינְנו כִי-אִם מֵה שְׁמֻצוֹי בְרַב־יעִית-דָם וּבְכַז־יָת-מוֹחַ שְׁלוֹ.

מעוט העבודה, של הכנסת כל המחשבות הטובות והעדינות של כנסת ישראל למקום אחד, להתאימן ולהפרותן, הוא שגֵרם שאותן המחשבות, שהן באמת תולדות התהו והבהו, שאינן עלולות להתאחד עם החיים הפנימיים והמלאים של האמה הישראלית, הדעות הקלושות הבאות מקצור הראות וקטנות אמונה שֵל עז האחדות האלהית, מעֵזִם שֵל ישראל וגאותם, "משל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה, הסוֹרְרִים אֵל יְרוֹמוֹ לְמוֹ סֵלָה", הן עולות כְעֵבִי חֶשֶךְ וּמְבִיאֹת אֶפְלָה לְעוֹלָם, וּמְאֲבֹדֹת בִּיחוד מְבַנֵי הַנְעוּרִים. אֵת כֵּל גְּאוֹן הַהִפְרָה הַעֲצֵמִית מִמְקוֹרָה וּמְבִסִּיסָה הַבְּרִיא, "בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֹה, מִפְּנֵי גְאוֹתֶיךָ שֵל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁטְלָה מֵהוֹן".

(אדר היקר, מעט צרי - המשור)

התפוצצות הכחות של המחשבה - שיטות מנוגדות זו מזו בענייני מחשבה. **לאפיסת** - לעצירת. **חוץ לחלל-הגלגלת** - מנוגד לדעתו. **תהו-וְבוהוֹ** - הבל. **כל המחשבות וכו'** - לימוד אמונה של כל זרמי המחשבה של גדולי ישראל. **וקטנות אמונה** - אמונה מצומצמת, שאינה נותנת מקום להיפתח להסתכלות עמוקה יותר. **מעזם** - מבטחם. **גאון וכו'** - עמידה בעוז, מתוך ההכרה בערכם העצמי.

ביאורים

התהליך של איסוף הדעות השונות, איחודן והסקת המסקנות למעשה מתוכן, כבר קיים בעם ישראל. עולם ההלכה, הש"ס והפוסקים עסוק רבות במלאכה זו. מידי כמה שנים נכתב ספר המאחד את הדעות השונות, ויוצר מהן יצירה חדשה. הספר המפורסם ביותר הוא של רבי יוסף קארו מצפת, אשר כינס את כל הדעות ההלכתיות השונות באומה ויצר מהן יצירה חדשה, 'השולחן ערוך'. זו, אולי, הסיבה הפנימית לכך שדווקא השולחן-ערוך התקבל על האומה כולה, ולא ספרים אחרים כמו המשנה-תורה לרמב"ם. הרמב"ם, עם כל גדולתו, הביא דעה אחת בספרו, אך השולחן-ערוך ניסה ליצור שלמות בין כל הדעות באומה, ולכן קיבלה האומה כולה בחיבה גדולה את מפעלו ההלכתי הגדול, ועמדה נפעמת מול הבניין רב הממדים שבנה. הבאת הדעות השונות בספרו גרמה לשלום בין חלקי האומה ולהערכה לבעלי דעות שונות ומנוגדות - ועם זאת הביאה להכרעה הלכתית יצוקה, המתווה דרך לעם ישראל.

אך לצערנו רק בתחום ההלכתי נעשה מפעל זה. בתחום של האמונות והדעות, שגם בו נכתבו ספרים רבים בידי גדולי האומה, לא נוצרו מפעלים דומים. ישנן דעות שונות ומגוונות בין חכמי פנימיות התורה והמוסר, בין בעלי המחשבה לבין חכמי הקבלה - אך אין תפיסת עולם מסודרת ובנויה מכל השיטות גם יחד, מכיוון שהלימוד בספרי אמונה נזנח כליל או שנלמד באופן לא מעמיק ורציני. הנזק שנוצר מכך הוא אדיר. צעירים רבים, שמחפשים תפיסת עולם מבוססת, עוזבים את עולם התורה, ומחפשים את מבוקשם בשדות זרים, אצל הוגי הדעות שבאומות העולם שבקרבן הם יושבים.

הרחבות

• הדרך לעבודת ה' בשמחה על-פי הרב קוק

וְהַשְׁפֵּעָה הַחוּזְרֵת מִזֶּה בְּקִרְבָנוּ פְּנִימָה מְבִיאָה דְאָבוֹן לֵב וְחִלְשׁוֹת חֵיל. הרב קוק נשאל כיצד להתחזק בעבודת ה' בשמחה ובגבורה. אחת העצות שהרב קוק כותב בתשובה זו היא ללמוד בקביעות את החלק הרוחני של התורה, ובלשונונו, לימוד אמונה: "כל עיקר זירוזי לידי ולדכוותי (=בשבילי ובשביל הדומים לי) הוא רק לקבוע זמנים הגונים על חלק התורה הרוחני, בכל מקצעותיו, שלא יהיה מונח בקרן זוית ונתון רק לקריאה ארעית, וממילא יזרח אור הנשמה, ורוח שמחה וגבורה תפעם בלב הדורש את האמת בלא לב ולב..."

בהמשך הדברים כותב הרב קוק שגם העמקה ואמונה בחשיבות הגדולה של עבודת ה', והאמונה שבעבודת היחיד יש כוח להשפיע על כל העולם, מביאים את האדם לעבודת ה' בשמחה ובגבורה. הרב קוק הסביר שכדי להבין את היסודות האלה, יש צורך בלימוד החלקים הרוחניים בתורה. לדוגמה, שלכל העולם יש שורש אחד, ועל פי זה מובן שהתעלות נשמת אדם אחד משפיעה על השאר. וכתב: "מובטח אני, שכל מה שזה היסוד (=שעבודת ה' משפיעה על כל המציאות) יבורר יותר ויהיה נקנה ביותר בינה ודעת ובהדר אמונה שלמה, שהיא מתוספת כל מה שהאדם שוקד יותר על דלתי תורה לשמה בכלל, וביותר על דלתי התורה הרוחנית... שכפי אותה המידה יתגבר בקרב הלב והנשמה התבשמה אור השמחה והגבורה לאהבת ה' וחשק המצוות וקדושת תורתנו הקדושה" [אגרות הראי"ה א, שא].

עולם המחשבה המעשית

בעולם המחשבה המעשית ° שָׁלְנוּ, עֵינֵינוּ הִלְכָה וְהַתְּלִמּוּד, הַצְּלִיחַ הַנְּסִיּוֹן יָפָה. הַדְּעוֹת כָּלָן, הַמְּסַכְּמוֹת וְהַבְּלִית־מְסַכְּמוֹת, נִקְבְּצוּ יַחַד, יַחַד הַעֲשִׂירוֹ אֶת יְדֵיעוֹתֵינוּ, הַרְחִיבוּ אֶת חוּגֵי רְעִיּוֹנֵינוּ וְהַאֲדִירוֹ אֶת תְּעוּפֹתֵינוּ שְׁכַלְנוּ, בְּתִתֵּן לָנוּ יָדֹהַּ לְהַגִּיעַ אֶל כָּל מִבְּקָשׁ מִחֲדָשׁ־נוֹ, מְסַעֲפֵי הַמְּחַשְׁבָה הַמְּעִשִׂית, בְּאִפְסוֹ מְבָרַר וּמְצַלַח, לְפִי תִנְאֵי מִצְבָנוּ. הַתּוֹעֵלֶת הַמְּחַשְׁבִּי שֶׁהִתְגַּלָּה עַל יְדֵי הַלְמוּד הַרְחֵב, שֶׁנִּבְנָה מִקְבוּץ הַדְּעוֹת הַשְּׁנוֹת וְהַשְּׁתַּרְגוּתָן, הַפִּיגָה לְגַמְרֵי אֶת הַטַּעַם שֶׁל הַמְּחַלְקֶת וְהַפְּרוּד, הַאֲפָשְׁרִי לְהוֹלֵד מִשְׁנׁוּנֵי הַדְּעוֹת וְהַחֲלָטוֹת, וְהִבִּיאָה תְּמוּרָתָם, אַחֲדוּת, אֶהְבָה וְרַחֲשֵׁי כְּבוֹד אֵין קֶץ, לְכָל הַדְּעוֹת הַשְּׁנוֹת וְהַמְּתַנַּגְדוֹת גַּם יַחַד. וְהִיא, אֲשֶׁר הִבִּיאָה גַם-כֵּן לְרֵאוֹת אֶת תּוֹלְדוֹתֵיהֶן הַחִיּוּבִיּוֹת בְּעֵצָם ° זְהֵרוּ וְתִקְפוּ.

לא כן הוא גורל המחשבה העיונית. למרות כל עמל בעלי האגדה לפלגותיהם, בעלי המוסר, המחקר וְהַקְּבֵלָה הַעִיּוֹנִית, עַל כָּל פְּנִיּוֹת לְחַבֵּב וְלְרֹמֵם אֶת עֲבוֹדַת הַמְּחַשְׁבָה וְהַרְעִיּוֹן, לֹא זָכִינוּ עַד־כֵּן לְקַבֵּעַ קְבוּצִים וְיִשִּׁיבוֹת קְבוּעִים, שֶׁתִּהְיֶה מִטְרָתָם לְכַנֵּס בְּמָקוֹם אֶחָד, בְּקְבוּץ וְהַתְּאָמָה, אֶת כָּל פְּזוּרֵי הַמְּחַשְׁבָה הַגְּדוּלָה שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּגְלְתָה בְּצַדִּים רַבִּים, בְּדוֹרוֹת שׁוֹנִים, בְּמִצְבִּים מִיְחָדִים, בְּפִלְגוֹת מְפֹרָזוֹת וּבְמִקְצָעוֹת וְסַגְּנוֹנִים מְחֻלָּפִים, וּמְכַל-מְקוֹם הַכָּל הוֹלֵךְ לְמָקוֹם אֶחָד, - לְמָקוֹר יִשְׂרָאֵל.

וכל אותם הספרים הנפלאים מלאי הענין, שֶׁכָּל כֶּף הַתְּעַמְקוֹ בָּהֶם גְּדוּלָה הַדוֹרוֹת בְּחִבּוּרָם וְהַפְּצָתָם, הֵם מְנַחִים בְּקֶרֶן זְוִית, או נחשבים לספרי טיול, שֶׁמְעִינִים בָּהֶם בְּדֶרֶךְ אֲרָעִי, וְעֵינֵינוּ פְּזוּרֵי מְבִיאֵי כָּלֵל אֶת הַתּוֹעֵלֶת הַמְּבֻקָּשׁ הַכָּלְלִי, לְהַתְּכַנְסוֹת הַמְּחַשְׁבוֹת, לְקַשׁוּרָן, הַתְּיַלְדוּתָן, וּבְנִינָן. אוֹתָם שֶׁהַתְּפִתְחוֹת הַמְּחַשְׁבָה הַכָּלְלִית הִבִּיאָתָם לְמִדָּה זוֹ לְהִיּוֹת גַּם הֵם צְמֵאֵי רְעִיּוֹן וְתֵאבִי דְבָרִים חֲדָשִׁים וְחַיִּים, בְּאֵין לָהֶם מִן הַמּוֹכֵן עַל אֲדָמָת יִשְׂרָאֵל מְזוֹן, מְעַדֵּן וּמְבִרְאֵי, מְחַבֵּר מְעַנְפִים שׁוֹנִים, מְתַקֵּן מְפוֹעֲלִים ° חַיִּים אֲתָנוּ וּמְקַבֵּל עַל לֵב הַדּוֹר הַחַי, הַנֶּם מְתַרְחָקִים, מְתַדְּלָדְלִים וּמְתַנַּגְדִּים לְכָל רוּחַ, שֶׁהַמְּחַשְׁבָה שֶׁל הָאָמָה הַשׁוֹלְטָת °, שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי בְּקִרְבָּהּ, הוֹלְכֶת שְׁמָהּ, וְהַשְׁפֵּעָה הַחוּזְרֵת מִזֶּה בְּקִרְבָנוּ פְּנִימָה מְבִיאָה דְאָבוֹן לֵב וְחִלְשׁוֹת חֵיל.

(אָדָר הַיְקָר, מַעֲסַ צְרִי - הַמְּשֻׁק)

גורל המחשבה העיונית

נדרש עיון בספרי המחשבה העיונית

בעולם המחשבה המעשית וכו' - שהוא העיון בהלכה ובתלמוד. **חוג** - מעגל, היקף. **וְהַאֲדִירוֹ** - חיזוק. **תְּעוּפֹת** - התרוממות המחשבה. **יָד** - יכולת. **מִבְּקָשׁ מִחֲדָשׁ** - כל שאלה או תופעה חדשה הדורשת התייחסות הלכתית. **וְהַשְּׁתַּרְגוּתָן** - הסתעפות. **הַפִּיגָה** - ביטלה. **בְּעֵצָם** - בשיא כוחם. **הַמְּחַשְׁבָה הַעִיּוֹנִית** - לימוד האגדה ופנימיות התורה. **לְפִלְגוֹתֵיהֶם** - לסוגיהם השונים. **הַמְּחַקֵּר** - בדרך החקירה, כרמב"ם וכרס"ג ועוד. **מְפוֹעֲלִים** - תלמידי חכמים גדולי אמונה. **הָאָמָה הַשׁוֹלְטָת וכו'** - מחשבות הגויים שחפזות אותם.

ביאורים

הלימוד המועט בספרי אמונה נובע מתוך יראה מפני עיסוק בנושאים אלו. ישנו פחד משתק מפני ההשלכות של הלימוד, שמא ימעיט הלימוד את יראת השמים. פחד זה נובע מזה שלא למדו מהי יראת שמים אמיתית. וכשאינן לימוד מעמיק, המושגים של יראת שמים שיש אצל שלומי אמוני ישראל הופכים להיות למושגים מעוותים. יראת ה' הופכת למפחידה ולמאיימת, במקום שהיא תגיע למה שהיא אמורה להיות - יראת רוממות שמרוממת את האדם, ונותנת לו כוחות. הלימודים בספרי האמונה לא רק שירוממו את ההבנה של עם ישראל, אלא גם ישפיעו לטובה על חיינו ועל לימוד התורה וקיומה, ואפילו ישפיעו על הוגי הדעות של אומות העולם, כמו שהשפיע הרמב"ם, וכן רבים מגדולי ישראל, על השיח במחשבה העולמית.

אנחנו צריכים לזהות את נקודת השבר של הדור שלנו, ולפעול למען תיקונו. מצינו כזאת גם בעבר. החשמונאים ראו ששם שמים נשכח בקרב האומה בגלל היוונים שגזרו עלינו לכתוב על קרן השור שאין לנו חלק באלוהי ישראל. כנגד זה הם תיקנו לכתוב שם שמים בכל מקום, אפילו בשטרות של ענייני חולין, שעמם נפגשים בכל יום ויום, כדי להחזיר את מציאות ה' והשפעתו על חיינו.

גם היום אנו צריכים להזכיר שם שמים בכל מקום. אמנם לא בשטרות, אלא בדבר שמשפיע יותר מכול, והוא הספרות. אנחנו צריכים לכתוב את תפיסת העולם העמוקה והרחבה, השלמה והכוללת של היהדות בכל מקום. בעיתונים, בספרים, בשירים ובכל תחום שבו האדם קורא ונפגש עם רעיונות ותפיסות עולם. לא צריך לבחול באף דרך. אך בשביל כך אנו צריכים להעמיק בלימוד האמונה מתוך מקורות ישראל. ללמוד באופן שיטתי ומסודר את היסודות העתיקים, ומתוכם ליצור משנה רלוונטית ועמוקה. כך נראה את יופייה של התורה ועד כמה האמת השלמה שלה עולה על כל תפיסות העולם המשוטטות בעולם. כך נשיב את הבנים שהתרחקו הביתה, אל אמונת ישראל.

הרחבות

• בין יראת שמים ליראת המחשבות

וכל זאת באתנו מפני היראה הנפרזה מפל עיון ומחשבה, בחלקי התורה הנוגעים ללב המרגיש ולמח החושב. יראת שמים ויראת חטא הן תכונות גדולות וחשובות מאוד. אולם הרב קוק אומר שאסור שהיראה תחסום את האדם מלימוד עיוני בענייני האמונה מתוך חשש שמא יגיע למסקנות שאינן נכונות. וכך הוא כותב: "החסרון היותר גדול שיש בתכונתה של יראת שמים, שאינה מחוברת יפה באורה של תורה, היא מה שבמקום יראת חטא, היא מתחלפת על יראת המחשבה, וכיוון שהאדם מתחיל להיות מתיירא לחשוב, הרי הוא הולך וטובל בבוץ הבערות, הנוטלת את אור נשמתו, מכשלת את כוחו, ומעיבה את רוחו" [שמונה קבצים, א רסז]. יראת חטא שאינה נכונה, יכולה לחסום את האדם מעיסוק עיוני בעיקרי האמונה, ולכן צריך לבסס את היראה באופן נכון. אולם יראת הרוממות טהורה יותר מיראת החטא, וגדולה יותר ממנה (כמו שכותב הרב קוק בפסקה שבה אנו עוסקים). יראת הרוממות היא יראת כבוד כלפי ה' מתוך הבנה עמוקה בקטנותנו ביחס לאין סוף של הקב"ה. אם-כן, אדרבה, עיסוק עיוני ביסודות האמונה יכול לבנות בקרב האדם קומה גבוהה יותר ביראת הרוממות.

הרב קוק מסביר שיראת המחשבות נגרמת בגלל מצב רוחני ירוד של האדם: "החטא גורם שהאדם מתירא מפני מחשבתו, ועל כן איננו מרבה לעיין במושכלות העליונות. וכל מה שהאדם מתרחק מן החטא, כך מתמעטת פחדתו מן המחשבה, ויכול לעלות במרחבי אין קץ ובדברים העומדים ברומו של עולם, בציוריו" [שמונה קבצים, א, נז]. אדם השרוי בחטא מפחד ליפול עוד, ולכן הוא עושה לעצמו גדרים וגבולות החוסמים אותו גם מהתעלות רוחנית. אולם ככל שהאדם יתרחק מהחטא, הוא לא יהיה זקוק לאותם מחסומים ולא יפחד מלעסוק בענייני אמונה.

**נדבת משה לוי בן הענה פערל להצלחת הילדים הי"ו
ברכה והצלחה לפנינה בת חיים שלום הי"ו לרגל יום נישואיה**

היראה המופרזת

וכל זאת באתנו מפני היראה הנפרזה מפל עיון ומחשבה, בחלקי התורה הנוגעים ללב המרגיש ולמח החושב, שצנחו עליה גדולי הדורות, ביחוד המקבילים; היראה, שבאה היא עצמה ממעוט הלימוד והדיעה באיכותה של מדת היראה בכלל, ובהתגדלה פרא בלב היא מתהפכת לפלצות, ובעתה, הרחוקה מיראת רוממות הדר כבוד עליון, המתחלת מההכרה הברורה עד פמה הלימודים האלהיים פועלים לטובה על התרבות הכללית עדי עד, ועד כמה הם מביאים אורה של שקט שלה וצדק לעולם ממקור שם אלהי ישראל, "גדול ד' ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו הא לאו בעיר אלהינו [כפיכול פאלו] לאו איהו גדול ולא איהו מהלל", ואפלו מהיראה החשובנית של עז מדת המשפט של אלהי אמות, אשר אין לפניו לא עולה ולא שכה, לא משא פנים ולא מקח שחד, שהכל שלו והכל לפי החשבון".

שם שמים בשטרות

כנגד פרצת היונים והמתנגנים, שפכתו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל, תקנו לכתב שם שמים אפלו בשטרות, וכנגד ההפרזה הבאה מזה אחר כך מצד העם, עד שנמצא שטר מטל באשפה, עשו יום טוב כשבטלו אדכרתא משטרין, משום עת לעשות לד'. "אלו ואלו דברי אלהים חיים", "ועמך כלם צדיקים".

נלמד ונעיינו בתורת המחשבה

אנחנו עכשו לא נכתב שם שמים בשטרות, אבל על עמודי ספרותנו החיה, ודאי חובתנו פעת לכתב שם אל אלהי ישראל, בספרים, בחוברות, במאמרים, בחזיונות, בשירים, בפרושים, ובדרושים, ובכל אותם הכלים שהמחשבות נכנסות על ידם לרשות הצבור, ונשיקים "במנא דכשר" למקניא בה" רעיונות ודעות, בימינו ודורותינו. נרחיב את מדת הלימוד העיון והדרישה על אפי' המחשבי שלנו, לכל אגפיו, נקבע גם עליו מסכת, נעשה גם בו חריפים ובקיאים, גדולים וגאונים, ננסה כחנו יוכל היות שאור המחשבה יישר לנו את הדרך, גם על החיים והמעשה, גם על התלמוד וההוראה. ההרגל לשוטט בהיכל הרעיון, לאנשי דעה, לטייל בין שדרות השטות השונות שבדרכי תורת המחשבה, ועודד את רוחנו, ויקיץ לתחית עלומים את כחותינו הנדמים ועיפים מקצר רוח, ויביאנו להפיר לעצמנו, ולזולתנו, את חסנה ועשרה הרוחני של כנסת ישראל, את בהירות מחשבתה וקדשות מוסרה, "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה, שקר החן והבל היפי אשה יראת ד' היא תתהלל, תנו לה מפרי ידה ויהללוה בשערי מעשיה", ויתן לנו יכלת להראות הודה והדרה של שושנת עמקים זאת, "דכיליא מקל גונין", על בניה.

(אדר היר, מעט צרי - המשנה)

באתנו - באה לנו. **הנפרזה** - המוגזמת. **באיכותה** - בתכונה האמתית. **היראה** - יראת ה'. **לפלצות** - דבר מזועזע. **ובעתה** - מפחד. **מיראת רוממות וכו'** - יראת ה' שנובעת מההכרה ברוממות ה'. **הא לאו** - משמע שאם אינו. **לאו איהו וכו'** - גדלות ה' מופיעה מכוח פעולתם של ישראל. **ואפלו מהיראה החשובנית וכו'** - יראת העונש אף היא מוסיפה צדק ושלווה בעולם. **פרצת** - הגזרה שגזרו על ישראל. **מטל באשפה** - ויש בזה ביזיון לשם שמים הכתוב בשטרות. **אדכרתא משטרין** - הזכרות שם ה' בשטרות. **במנא דכשר וכו'** - בכלי הכשר לקנות בו. **אפי** - תוכן. **מסכת** - לימוד שיטתי. **יישר לנו** - נוכל להוציא על ידו הדרכות מעשיות. **חסנה** - חוזקה. **דכיליא מקל גונין** - כלולה מכל הצבעים, משל לכך שכנסת ישראל כוללת בקרבה את כל התכנים.

ביאורים

ישנם ספרי אמונה רבים שנכתבו במהלך הדורות. ספרי האמונה הבסיסיים ביותר הם התלמוד הבבלי, התלמוד הירושלמי, והמדרשים. בחלק מספרים אלו בלולות ההלכה והאגדה יחדיו. בדרך כלל מעמיקים לומדי התלמוד בעיקר בהלכה, וקוראים במהירות את ענייני האגדה. אך אם נעיין ונעמיק באגדה הנמצאת בהם, נגלה עושר גדול של יסודות אמוניים שחז"ל רצו להעביר לנו. חלק גדול מספרי האמונה במהלך הדורות באו להרחיב ולהעמיק את מה שקיים בתלמוד, או לדלות ממנו תפיסת עולם מגובשת: רב סעדיה גאון, שהוא חלוץ כותבי ספרי האמונה, בספרו 'האמונות והדעות', הרמב"ם ב'מורה הנבוכים', בהקדמותיו לפירוש המשניות, באגרותיו ובחלקים מחיבורו 'משנה תורה', רבי יהודה הלוי בספר 'הכוזרי' ועוד - עד סופרי זמננו. ספרים אלו שונים מאוד בסגנונם ובתוכנם, ואף חולקים זה על זה. תפקידם של בני התורה לעמול בספרים אלו, וליצור יצירה חדשה הנולדת מהמפגש של תפיסות העולם השונות. יצירה המותאמת לדור שלנו ומנחה אותו בתפיסת עולמו הרוחני ובאורחות חייו.

ספרים אלו בונים את האדם ומעמיקים בו את אהבת ה' ואת אהבת העולם כולו. לימוד בספרים אלו ייצר אנשים גדולים המביטים למרחוק, נותנים משמעות ועומק למאורעות המתרחשים, ומתווים דרך לעתיד טוב יותר ושלם יותר.

הרחבות

• ללמוד כוזרי עם הרב קוק

בספרים... שְׁהֵם הָנֵם שְׁדָה הָעֲבוּדָה עֲצֻמָּה, הַמְצַמְדִים אֶל הַמַּחֲשָׁבָה הַנֶּחְצֵחִית בְּמַעֲמַד יֵשׁוּ, לְמַשְׁל... הַפּוֹזְרִי. הַגֵּר"א הַדְרִיךְ לַלְמוּד אֶת סֵפֶר הַכּוֹזְרִי: "שֶׁהוּא קְדוּשׁ וְטָהוֹר, וְעֵיקָרִי אֲמוֹנַת יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָה תְלוּיִים בּוֹ" [מתוך התורה הגואלת ג, מבוא]. ואכן, כשהרב קוק התחיל להעביר שיעורי מחשבה בישיבה, הוא קבע שיעור קבוע בספר הכוזרי, כמובא באגרותיו: "כעת הוספתי את המקצוע החביב והיסודי של לימוד חכמת דתינו הקדושה הפנימית, בהגידי שלושה שיעורים בשבוע את הכוזרי" [אגרות הרא"ה ב, שלט]. הרב קוק נתן שלושה שיעורים שבועיים בספר הכוזרי, על פי שיטתו שלימוד אמונה צריך להיות בקביעות, ולא בדרך ארעית.

את יחסו של הרב קוק לספר הכוזרי אפשר ללמוד מדבריו: "הכוזרי... ספר המתפשט בהגיונותיו על רוב המקצועות של הלכות דיעות וכולל תמציות של שיטות עמוקות ורחבות". אגב הלימוד בספר הכוזרי היה הרב קוק מרחיב גם בשיטות האחרות, "והפרטים השכליים והמוסריים הרבים היוצאים מהן" [אגרות הרא"ה ב, תקא].

בידינו סיכומים של חלק משיעורי הרב קוק על ספר הכוזרי. ננסה לטעום מעט מאותם שיעורים. ריה"ל בחר לבנות את הספר על סיפור ממלכת כוזר שתרה אחר דרך האמת, ובסופו של דבר מצאה את האמת אצל העם היהודי. על כך אמר הרב קוק: "רבנו יהודה הלוי ז"ל, בבואו לתאר בספר הכוזרי את התמונה הישראלית האמתית ולהבינה לעולם כולו באופן פשוט וברור. להראות לכל באי עולם את ערך האומה הישראלית, כשהיא מתעטרת בהוד תפארת האמונה הקדושה אשר אין על עפר מְשָׁלָה (=אין עם שדומה לה)... ללמד תועים בינה ולהראות לעולם את האמת האמתית ולא המדומית, מצא לנחוץ להביא ולתאר בפתיחת ספרו את המעשה הנפלא. מעשה עם הכוזר, שגם בהיות עם ישראל בגלות המר הזה, מפוזר ומפורד בין העמים בלי שום מעמד ובסיס מדיני בחיים, באותה השעה ובאותו הזמן נמצאה אומה (=הכוזרים) אשר בלכתה לדרוש אחרי האמת, נוכחה לדעת כי אמנם אין אמתיות כישראל ואמונתו" [מאמרי הרא"ה, שיעורים בספר הכוזרי, א, עמ' 485].

ספרי המחשבה
במהלך הדורות

אוֹתָם קִוִּי הָאוֹרָה ° הנמשכים והולכים בשטף הדורות, כשהם נסקרים בסקירה מעגלית ° רְפִלְקֵסִיט°, ההולכת וחוזרת, מתאדרת ומתברכת במרוצת גליה והקפלת רעידותיה°, מן התחלת התגלות המחשבה העברית, בספרים שאחרי כתבי הקדש, התלמודים והמדרשים, שהם הנם שדה העבודה עצמה°, המצמדים ° אל המחשבה הנצחית ° במעמד ישר, - למשל מן ספרי רב סעדיה גאון, הרמב"ם, הפזרי, חובות הלבבות, העקדה°, העקרים, ודומיהם. וכה ילך הקו הלבן והקף לאטו, עד ספרי ראשית חכמה, של"ה, מהר"ל מפראג, וכל הדומים להם, ומהם עד ספרי הדורות המאחרים, ספרי הגר"א ותלמידיו, הגר"ז מלאדי ° וכל בעלי ההסברה שבחסידות, וכל הדומים לאלה ולאלה וכל המתילדים מהם, ספרי הרב משה חיים לוצ'טו, יסוד ושרש העבודה וכיוצא בו, וכל הספרים הממצעים ° בין תקופה לתקופה ומהם עד עבודת בחירי המחברים בדורנו והסמוך לו, שבמקצע החביב והנערץ הזה.

סִפְרִים כאלה וכל מקורותיהם, וכל המתניחים להם, ומסתעפים מהם, כשהם מבריקים ° בנפש ההוגה בהם, בטירת לב, בגבורה וצהלה, במתינות, בשקט ושלמות חכמים, המחברים אל כללות התורה והעבודה, אל אהבת המקום ברוך הוא, אהבת ישראל ואהבת הבריות והחיים בכלל, בצרוף דעת העולם והחיים, המתרחב והולך, על פי תביעה פנימית למזון רוחני ממינו°, ולפי אותה המדה שהדעה מתרגלת לשוטט במרחבים, ממלאים הם אותה ° הוד והדר, עצה ותושיה, חיים ועז. והם מולידים חזיונות ורעיונות חדשים ורעננים, לאין חקר ° שמים לרום וארץ לעמק ורחב לב נבון אין חקר°, ומכנסים פזורי-מחשבות ושברי רעיונות לאין מספר, להוציא מכלם יחד כלים שלמים, שיצלוו באין-ספק להוסיף אורה על דרכי עמנו האהוב, ללמד מן המפגש על הסתום ממהלך הרוח של שנות דור ודור על רוח זמננו ודורנו. וכשהם מתפרצים מן הלב אל הכתב, אחרי שהם מולידים בחוככם ° זרם חי חדש, מאיר ומחמם, כבָּרְקִים יאירו תבל ויזוהירו פְּזָהר הַרְקִיעַ גַּם עַל אֶרֶץ מֵאֲפֵלִיָּה, וממהם ענפים ישתרגו, וינחלים ישטפו עד מרום אוצר המחשבה והרגש אשר לישראל, שבהתפרטותו והריפה המדיקת והפופולרית דוקא עתיד הוא לרומם קרן ישראל.

(אדר היקר, מעט צרי - המשנה)

קִוִּי הָאוֹרָה - גילויים שונים. **מעגלית** - סקירה שמאחדת ומחברת את הדברים השונים. **רְפִלְקֵסִיט** - כל לימוד פועל על הבנת כל מה שכבר נלמד. **והקפלת רעידותיה** - משל להתחלפות הסגנונות שבספרי אמונה. **שדה העבודה עצמה** - המקורות הבסיסיים שאותם צריך להבין. **המצמדים** - הצמודים. **המחשבה הנצחית** - תורה שבכתב. **העקדה** - ספר עקדת יצחק לר' יצחק עראמה. **הגר"ז מלאדי** - בעל התניא. **הממצעים** - העומדים בתווך. **מבריקים** - מאירים. **ממינו** - לסוג זה של תכני עומק ב"דעת העולם". **אוֹתָהּ** - את נפש הלומד. **בַּחֲכוּכֵם** - במפגשם זה עם זה. **מאפליה** - חשוכה.

ביאורים

לימוד פנימיות התורה נזנח במהלך דורות רבים. אך רק המפגש עם המאור הפנימי של התורה יגרום לדעת את ה' ולהתחבר אליו באמת. לכן כל גדולי הדורות זעקו על כך שלא לומדים אמונה. אם נשים לב, לימודי אמונה מתחלקים לשלושה סוגים:

א. קבלה - החלק שמבוסס על ספר הזוהר, וכולל את כל הספרים שנכתבו על מנת לפרש אותנו או כדי להמשיך את דרכו, כמו ספרי הרמ"ק, האר"י ועוד. חלק זה עוסק בהבנת מהות בריאת העולם ובהבנת הקשר בין העולמות העליונים לעולם שלנו.

ב. מוסר - חלק זה, שראשיתו בדברי המוסר של התלמוד והמשכו בספרי מוסר כמו 'חובות הלבבות', 'מסילת ישרים' ועוד, עניינו הוא תיקון האדם ומידותיו. הוא לא עוסק במה שמתרחש למעלה בשמים, אלא במה שמתרחש באדם. ספרים אלו עוסקים בביורור מתמיד על תפקיד האדם ועל צמצום הפער בין התכלית למימושה. הלימוד בספרי המוסר התעצם עם הופעתו של רבי ישראל מסלנט, שהקים תנועה שלמה של לימוד מוסר הכוללת ישיבות רבות, ושל לימוד ספרי מוסר בהתפעלות ובהתרגשות רבה.

ג. ההיגיון - אפשר לכנות חלק זה בשם פילוסופיה יהודית. חכמי ישראל רבים, בעיקר בימי הביניים, עסקו בשאלות פילוסופיות רבות, כמו הוכחות על מציאות ה', הוכחות לכך שהתורה מן השמים, ועל אמתותה של התורה שבעל פה. לשם כך השתמשו רבות בחוכמת ההיגיון ובלוגיקה כדי להוכיח את טענותיהם. רס"ג ב'אמונות ודעות' הלך בדרך זו, גם הרמב"ם ב'מורה נבוכים', וכן רבים.

אך לצערנו נוצר מצב שכל גדול בישראל שחיבר ספר וזעק על מיעוט לימוד האמונה, הובן שהוא רוצה שילמדו דווקא את הסגנון של הלימוד שלו. אם כתב ספר בענייני מוסר, למשל - זעק על החוסר בלימוד מוסר. בחלק מהמקרים אף שללו גדולי ישראל את הלימוד בחלקי האמונה האחרים. כמו, למשל, התנגדותו הידועה של רבי נחמן מברסלב, שחיבר ספר עמוק בענייני עבודת ה' ואמונה, ללימוד ספרי ההיגיון, ובראשם 'מורה נבוכים'. כל גישה סברה שהיא המענה הבלעדי לשבר של האומה שזנחה את דבר ה', והזניחה את הלימוד בספרים האחרים.

הרחבות

• הדרך לדעת את ה'

המאור הפנימי שבתורה שממנו נדע את ד'. כיצד אפשר לדעת את ה', הרי כל מציאותו נשגבה מאיתנו?! הרב קוק כותב שדרך לימוד התורה אפשר להגיע 'לידיעת ה''. המקור לדבריו הוא בגמרא ובזוהר. הגמרא דורשת על הפסוק "אנכי ה' אלהיך" [שמות כ, ב] שהמילה אנכי היא בראשי תיבות: "אנא נפשי כתבית יחיית" [שבת קה, א]. רש"י פירש את המילה 'נפשי' - 'בעצמי'. אם-כן, משמעות הגמרא היא שהקב"ה בעצמו כתב ונתן את התורה.

פירוש נוסף מגלה רובד עמוק יותר בכוונת הגמרא: בספר דגל מחנה אפרים (רבי משה אפרים, נכדו של הבעש"ט) ביאר שצריך להבין את הגמרא כפשט המילים, אני את נפשי כתבתי ונתתי, "כביכול נפשו של הקדוש ברוך הוא הוא ממש בתורה" [פירוש על פרשת כי תשא]. פירוש זה נשמע רעיון רוחני מופשט ואינו מובן. אולם יש שפירשו שהכוונה ברעיון זה היא שמידותיו של הקב"ה, רצונו, גדולתו וכבודו ניכרים מתוך התורה. וכן כתב בעל התורה תמימה: "מהות הקדוש ברוך הוא כביכול, דהיינו רצונו וכבודו וגדולתו וענותנותו, נראים ונכרים מתורתו... רצונו לומר תכונת נפשי... נתתי לדעת ולהכיר מתוך כתבי, דהיינו מתורתך" [שמות כ, הערה ג; רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן תורה קעג; שו"ת בניין עולם, הקדמה מבין המחבר].

הקב"ה נתן לנו תורה שמדריכה את חיינו. מתוך לימוד התורה אפשר להיפגש עם רצון ה' וללמוד כיצד ראוי שנחיה את חיינו, וכן לראות את גדולתו, רחמי וחסדיו. זו הדרך לדעת את ה'.

...**קבוד מעלתם יודעים, הנני תמיד מכריזי פי עלינו לשים לב על כל התלונה של גדולי הדורות אשר מעולם, שצעקו על העזיבה של המאור הפנימי שבתורה שממנו נדע את ד'.** ובו צרור החיים צרור במלואו וטובו. הקבלנא אמןם נחלקה לשלש צעקות:

א. על דבר למוז הקבלה והכמות האמת.

ב. על דבר למוז המוסר והכמות המדות.

ג. על דבר למוז ההגיון והחכמה השכלית.

בין כל אֶחָד מהמְכַרְזִים הללו נמצא נטיות שונות, ולפעמים אֶחָד קורא תגר על המקצוע של זולתו. ועד קרוב לימינו היתה הדרך הכבושה שכל מי שנדב לבו לתור בהכמה בפנימיות התורה, ברר לו מקצוע אֶחָד: או קבלה או מוסר או חכמה. והחלוק הזה גרם שברבות הזמן התלמידים המקבלים ביחוד את השפעתם מפי ספרים ולא מפי סופרים, הלכו ונתקטנו הרבה מרביותיהם, ולא יכלו לעמוד על סוף דעתם, ומצא כל אֶחָד במקצוע שלו נגוד להמקצוע של חברו. והנגודים בעצמם היו כמין תנאים מכרחים להשלמת השטה הבלתי משקללת פראוי, עד שבהמשך הזמן נתקבלו על הדעת רק הנגודים, ובלבבות רבים נשארו הטענות השוללות של כל הצדדים, עד ש"הקבלה" נעזבה מפני הטענות שבעלי המוסר והמחקר אומרים שהמקצוע שלהם הוא העקר שהכל משרש בו, וממילא אין ללכת בגדולות ונסתרות. "המוסר" נעזב מפני שבעלי הקבלה אומרים שעקר הכל היא הידיעה והפונה של הנסתר, וכל מה שזולת זה הוא רק עראי וטפל. ו"החכמה השכלית" נעזבת מפני ששתי הכתות אומרות שרק בהן, או באחת מהן, תלויה כל הישועה הפרטית והכללית. אם כן רק מעמסה וחשש הזק הוא ללכת ב"חכמה השכלית" ולעין בכל הספרים שנבנו על פיה.

(אוצרות הראי"ה כרך ב, מאמרי מוסר, הדרך (בלמוד) לבית הועד, עמ' 293)

ביאורים

בעבר עוד היה אפשר להכיל את הפיצול בין שלוש הגישות ללימוד אמונה. המאבק ביניהן גרם לכך ששלושת התחומים לא נלמדו באופן רציני ומעמיק. היום, לאחר שנים רבות שבהן לא עסקו בשלושת התחומים הללו, אי אפשר להסכים לפיצול הזה. החוסר בלימוד אמונה גרם לעזיבה גדולה של הדת. אנחנו חייבים לעסוק בשלושת התחומים, ולא להזניח אף תחום. דבר זה ייצור תפיסת עולם שלמה ומאוזנת, אשר המפגש אתה ישיב את הבנים האובדים בחזרה ליהדות.

הרב קוק מודע לכך שדבריו הם חריגים ומחודשים, אך הוא לא יוצא נגד אף אחד, כדרכו, אלא מנסה לשלב את השיטות השונות בלימודו, במאמריו ובשיעוריו, ולחבר בין השיטות השונות. דרכו זו, שנקראת האחדות הכוללת, היא אחת מאבני היסוד במשנתו, ועליה הוא כתב רבות. דרכו של הרב קוק איננה לקחת שיטה אחת ועליה לבסס את כל משנתו - מכיוון שבדור הגאולה השקפה אחת איננה מספיקה. הרב קוק למד את כל השיטות ביהדות באופן מעמיק, ויצר תפיסת עולם המכילה את כל הגישות ביהדות. הוא לקח מכל גדול בישראל את יסודות משנתו, ובנה בניין חדש הכולל את הכול. צריך חכמה גדולה ועמוקה כדי לדעת מהם היסודות האמוניים של הבניין ומהן התוספות, ועל כך עמל במהלך כל חייו.

מלבד מה שהרב קוק שעשה כך בלימודו, הוא גם הרבה לעורר ולעודד אחרים לימוד מעמיק ויסודי במרחבי התורה לגווניהם. הוא עסק בכך רבות כי ראה בכך תרופה למחלות הדור. הוא סבר שמתוך לימוד כל מרחבי האגדה על סוגיה וגווניה, יבואו עומקי דעת ודבקות בה'.

הרחבות

• היחס לחקירות שכליות ביהדות האמונה בבורא

ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. הרב קוק כותב כאן, וגם בפסקה הקודמת, שיש לעסוק בקבלה, מוסר וחקירות שכליות באמונה, אולם מציין שהיו שהתנגדו לכך. גדולי ישראל נחלקו ביחס לחקירות שכליות בעיקרי האמונה, כגון קיום האל, ייחודו, קדמות העולם ועוד. רבנו בחיי כתב בהקדמתו לספרו חובות הלבבות שיש מצוה וחייב לברר בהוכחות שכליות את ייחוד הבורא, ודרש זאת מהפסוק: "וידעת (=ידיעה ברורה) היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" (דברים ד, ט). כמו כן, הרמב"ם והכוזרי עסקו גם הם בחקירות אלה.

אולם מנגד חלקו עליהם רבים. רבי נחמן מברסלב סובר שהאמונה של האדם צריכה להיות אמונה תמימה ללא חקירות: "עיקר האמונה הוא בלי שום חכמות וחקירות כלל רק בפשיטות גמור" [שיחות הר"ן, לג]. אחרים הוסיפו שהאמונה אמורה להתבסס על קבלה מאב לבן על אמיתות התורה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה ז, וכן נראה מתשובות הרא"ש כלל כה].

ספר הברית (הרב פנחס אליהו מוילנא) כתב שיש בכך איסור, כיוון שישתכן שהאדם לא יצליח, בגלל קוצר דעתו, לברר את עיקרי האמונה, וייתכן ויגיע לכפירה בעיקרי האמונה [ספר הברית, מאמר דרך אמונה, כג]. הוא למד כך מדברי הרמב"ם: "פעמים יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא, שמה אינו, ופעמים בתורה, שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות (=דרכי הלימוד) שידין בהם עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה התורה... ולא תתורו אחרי לבבכם" (הלכות ע"ז ב, ג) [על פי הבנה זו, צריך לומר שהרמב"ם עסק בחקירות שכליות במורה נבוכים רק בעבור אנשים הנבוכים באמונתם מפני טענות הגויים, או בעבור תלמידי חכמים גדולים הראויים לעסוק במעשה בראשית, אולם הדבר אסור לשאר בני האדם. אמנם עיין בהקדמת הרב קאפח למורה נבוכים, שם חלק על הבנה זו].

אולם הרב קוק סבר שיש לאדם השלם לעסוק גם בחקירות השכליות וכתב: "מי שלבו שלם ביראת ה' באמת, ישתדל להיות טהר ימים וטהר לבב, ויוכל לטעום גם כן את הבהירות הפשוטה של נועם ה' השכלית, המתפשטת על פי השכל האנושי, שיש בה עונג של קדושה מיוחדת. ויצרף את החול אל הקודש". ודווקא מתוך החקירות בשכל האנושי יווכח האדם, "כי מתוק מאוד האור האלהי הבא משפעת הקודש של התגלות אלהית, אשר בסוד ה' ליראיו (=תורת הנסתר), באין ערוך יותר מהנועם המוגבל, שיוכל ליתן השכל האנושי" [שמונה קבצים ו, מב]. השכל האנושי מוגבל, אולם התורה היא אין סופית.

לעילוי נשמת ציפורה בת ר' נפתלי ע"ה

אבל מה שהיה אפשר לשאת בדימויה עד כה אי אפשר לנו עוד. היבשת הגדולה, שגרמה העזיבה הכללית של אלה היסודות השלשה, גרמה לנו כל התלאה הנוראה שפגענו עומדים ומרעידים עליה בארץ הקדש ובארצות הגולה. ואין לנו דרך כי אם לשוב ולבסס את עמוד התורה המעשית, תורת ההלכה של תלמוד התלמודים והפוסקים וכל התלוי בהם, על הבסיס החזק של שלשת העמודים יחד, שרק בהאגדה יחד הם משלימים זה את זה. הקבלה, המוסר והחכמה וכל מקצוע שבהם צריכים הם להעבד פראוי, ככשרון ובשקיפה, אז יגלו האורות הללו את אורם על כל התורה כלה, ועל כל החיים כולם. כל חקירה, ששפה יכול לדבר והלב יכול לחשב, מצויה היא בהתאגדות הקדושה הזאת. ויען אשר ימים רבים עברו ולא נשמע דבר זה מפני גדולי ישראל, ומרבים היה נשמע גם כן ההפך מזה. על פי ידע אני שקשה מאד שיתן מקום לדברי, דברי ננס כנגד ענקים. אבל כשאני לעצמי לצרף הנהגה איני חש על שום טוען ושום טענה, והנני עמל תמיד ברעיון, ומעט בכתב ובמעשה, איך להרגיל את הנפש שלא יהיו שלשת הקשרים האלו מתנתקים זה מזה, ויהיו תמיד מאחדים אחדות דוידים ורעים. אבל אם אבוא להכריע אחרים אשר יבקשו לדון בדברי על פי הכרעות דעות הנאמרות בין הבריות, ונתלים באילנות גדולים, מה פחית כי איחל לזה, עד אשר יערה עלינו רוח ממרום, והאמת והשלום יהיו דבר מובן לכל...

[אוצרות הראי"ה פרק ב, מאמרי מוסר, הדרך (בלמוד) לבית הנעדר, עמ' 294 - הקשה]

לשאת - לסבול את מניעת לימודי האמונה. היבשת - היובש. השלשה - הקבלה, המוסר, ההגיון השכלי. התלאה הנוראה - של הפקרות ועזיבת התורה. ומרעידים - ומזדעזעים. תלמוד התלמודים - לימוד הבבלי והירושלמי. להעבד פראוי - להילמד ברצינות. איני חש - איני חושש.

